

Леснік Т. М.

ОЦІНКА СТАНУ ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті здійснюється аналіз стану валютної безпеки України. Метою дослідження є визначення рівня валютної безпеки за останні шість років та визначення необхідних державних заходів, спрямованих на забезпечення валютної безпеки держави. У процесі дослідження застосовано наступні методи наукового пізнання: аналізу і синтезу, логічної індукції, графічний метод та математичних обчислень. Розраховано, що у 2014 році валютна безпека досягнула незадовільного рівня на межі з небезпечним (46%), що потребує розробки державної стратегії забезпечення валютної безпеки.

Ключові слова: фінансова безпека, валютна безпека, валютний ринок, стабільність національної валюти, фінансова система.

Лесник Т.Н.

ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ ВАЛЮТНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В статье осуществляется анализ валютной безопасности Украины. Целью исследования является определение уровня валютной безопасности за последние шесть лет и определение необходимых государственных мер, направленных на обеспечение валютной безопасности государства. В процессе исследования применены следующие методы научного познания: анализа и синтеза, логической индукции, графический метод и математических вычислений. Рассчитано, что в 2014 году валютная безопасность достигла неудовлетворительного уровня на границе с опасным (46%), что требует разработки государственной стратегии обеспечения валютной безопасности.

Ключевые слова: финансовая безопасность, валютная безопасность, валютный рынок, стабильность национальной валюты, финансовая система.

ASSESTMENT OF THE STATE OF CURRENCY SECURITY OF UKRAINE

The article analyzes the state of currency security of Ukraine. The purpose of investigation is to determine the level of currency security over the last six years and to determine the necessary state measures aimed at ensuring the currency security of the state. In the process of research, the following methods of scientific knowledge have been applied: analysis and synthesis, logical induction, graphical method and mathematical calculations. It is estimated that in 2014 currency security reached an unsatisfactory level at the border with a dangerous one (46%), which requires the development of a state strategy for ensuring currency security.

Key words: financial security, currency security, currency market, stability of the national currency, financial system.

Постановка проблеми. В умовах фінансової глобалізації та розвитку сучасних ринкових відносин визначення рівня фінансової безпеки держави досить актуальне. Так як інтеграція України до світового фінансового простору не лише відкриває нові можливості розвитку фінансового сектору, але й створює потенційні загрози для фінансової системи. Складовою фінансової безпеки є валютна безпека, яка показує ступінь забезпеченості держави валютними коштами, достатній для виконання міжнародних зобов'язань, підтримання необхідного обсягу валютних резервів та підтримання стабільності національної грошової одиниці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значну роль у вирішенні окремих питань валютної безпеки відіграють вітчизняні науковці, серед яких можна виокремити праці О. І. Береславської, О. І. Барановського, М. М. Єрмошенка, Т. В. Філіпенко та інших. Але деякі питання впливу на валютну безпеку недостатньо досліджені. Завданням даного дослідження є визначення рівня валютної безпеки на основі комплексних критеріїв, що дозволять здійснити

кількісну оцінку динаміки та основних тенденцій валютної безпеки держави. Без їх розрахунку та інтерпретації неможливо в повному обсязі та правильно оцінити стан валютної безпеки.

Метою дослідження є визначення рівня валютної безпеки за останні шість років та визначення необхідних державних заходів, спрямованих на забезпечення валютної безпеки держави в умовах світової глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Для успішного функціонування фінансової системи країни потрібна стабільна грошова одиниця та запас міжнародних резервів, тому й постає питання щодо визначення рівня валютної безпеки. Стан валютної безпеки є критерієм оцінки ефективності валютної політики і діяльності органів влади під час реформування й розвитку фінансової системи держави.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України «валютна безпека – це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках» [1, ст. 4].

На думку деяких вчених, валютна безпека держави – це ступінь забезпеченості її валютними коштами, достатній для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці [2, с. 36].

Для визначення рівня валютної безпеки в Україні найчастіше використовують метод розрахунку інтегрального показника валютної безпеки, який здійснюється відповідно до «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затвердженої наказом Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 № 1277 [1]. Етапи розрахунку складових економічної безпеки:

- формування множини індикаторів;
- визначення характеристичних (оптимальних, порогових та граничних) значень індикаторів;
- нормалізація індикаторів;
- розрахунок інтегрального індексу.

Рис. 1 Індикатори валютної безпеки

Джерело: складено автором за даними [1, ст. 37-38]

Таблиця 1

Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період

Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Офіційний курс національної грошової одиниці до долара США, середній за період	7,936	7,968	7,991	7,993	11,887	21,845	25,551
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період		100,4	100,29	100,03	148,75	183,77	116,97

Джерело: складено автором за даними НБУ.

Для детальнішого аналізу розрахуємо дані індикатори за останні 6 років.

1. Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США.

Даний індикатор є індикатором типу В – дестимулятором, коли між показником-дестимулятором та інтегральною оцінкою наявний зворотній зв'язок. Тому нормування проводитимемо за формулами для дестимуляторів:

$$y_{ij} = \begin{cases} 1, x_{ij} < x_{\text{опт}} \\ 0,8 + 0,2 \frac{x_{\text{здв}} - x_{ij}}{x_{\text{здв}} - x_{\text{опт}}}, x_{\text{опт}} \leq x_{ij} \leq x_{\text{здв}} \\ 0,6 + 0,2 \frac{x_{\text{нездв}} - x_{ij}}{x_{\text{нездв}} - x_{\text{здв}}}, x_{\text{здв}} \leq x_{ij} \leq x_{\text{нездв}} \\ 0,4 + 0,2 \frac{x_{\text{небезп}} - x_{ij}}{x_{\text{небезп}} - x_{\text{нездв}}}, x_{\text{нездв}} \leq x_{ij} \leq x_{\text{небезп}} \\ 0,2 + 0,2 \frac{x_{\text{крит}} - x_{ij}}{x_{\text{крит}} - x_{\text{небезп}}}, x_{\text{небезп}} \leq x_{ij} \leq x_{\text{крит}} \\ 0,2 \frac{x_{\text{крит}}}{x_{ij}}, x_{ij} \geq x_{\text{крит}} \end{cases} \quad (1)$$

де x_{ij} – значення i -го індикатора в період j ;

y_{ij} – нормоване значення індикатора x_{ij} .

Відповідно

$$y_{2011} = 1;$$

$$y_{2012} = 1;$$

$$y_{2013} = 1;$$

$$y_{2014} = 0,2 * \frac{130}{148,75} = 0,175$$

$$y_{2015} = 0,2 * \frac{130}{183,77} = 0,142$$

$$y_{2016} = 0,2 + 0,2 * \frac{(130-116,97)}{(130-112)} = 0,345$$

За період 2011-2013 рр. індекс зміни курсу був оптимальним, політична криза 2014-2015 рр. призвела до підвищення курсу в 3,43 рази. Після тривалого періоду відносно стабільного курсу гривні у 2014 році розпочалося його стрімке падіння. Основною причиною обвальної девальвації називаються політичні причини – озброєне протистояння на Майдані та зміна уряду, що вкрай негативно позначилося на економічній діяльності країни [3, с. 198-208].

Нормоване значення індексу зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США за 2011-2016 рр.

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Нормоване значення індикатора	1	1	1	0,175	0,142	0,345

Джерело: складено автором за розрахунками.

2. Валові міжнародні резерви України.

Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	3,9	3,3	2,7	1,7	2,2	3,7

Джерело: складено автором за даними НБУ.

Даний показник є стимулятором, тобто наявний прямий зв'язок між показником-стимулятором та інтегральною оцінкою.

Нормування проводитимемо за наступними формулами:

$$y_{ij} = \begin{cases} 0,2e^{\frac{x_{ij}-x_{\text{крит}}}{n_i}}, & x_{ij} < 0 \wedge x_{ij} < x_{\text{крит}} \\ 0,2 \frac{x_{ij}}{x_{\text{крит}}}, & 0 < x_{ij} < x_{\text{крит}} \\ 0,2 + 0,2 \frac{x_{ij}-x_{\text{крит}}}{x_{\text{небезп}}-x_{\text{крит}}}, & x_{\text{крит}} \leq x_{ij} \leq x_{\text{небезп}} \\ 0,4 + 0,2 \frac{x_{ij}-x_{\text{небезп}}}{x_{\text{нездв}}-x_{\text{небезп}}}, & x_{\text{небезп}} \leq x_{ij} \leq x_{\text{нездв}} \\ 0,6 + 0,2 \frac{x_{ij}-x_{\text{нездв}}}{x_{\text{здв}}-x_{\text{нездв}}}, & x_{\text{нездв}} \leq x_{ij} \leq x_{\text{здв}} \\ 0,8 + 0,2 \frac{x_{ij}-x_{\text{здв}}}{x_{\text{опт}}-x_{\text{здв}}}, & x_{\text{здв}} \leq x_{ij} \leq x_{\text{опт}} \\ 1, & x_{\text{опт}} \leq x_{ij} \end{cases} \quad (2)$$

де x_{ij} – значення i -го індикатора в період j ;

y_{ij} – нормоване значення індикатора x_{ij} ;

n_i – константа згладжування, для кожного індикатора визначається окремо експертним шляхом.

Відповідно

$$y_{2011} = 0,8 + 0,2 \frac{3,9-3}{5-3} = 0,89;$$

$$y_{2012} = 0,8 + 0,2 \frac{3,3-3}{5-3} = 0,83;$$

$$y_{2013} = 0,6 + 0,2 \frac{2,7-2,5}{3-2,5} = 0,68;$$

$$y_{2014} = 0,2 + 0,2 \frac{1,7-1,5}{2-1,5} = 0,28;$$

$$y_{2015} = 0,4 + 0,2 \frac{2,2-2}{2,5-2} = 0,48;$$

$$y_{2016} = 0,8 + 0,2 \frac{3,7-3}{5-3} = 0,87;$$

Таблиця 4

Нормоване значення валових міжнародних резервів України за 2011-2016 рр.

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Нормоване значення індикатора	0,89	0,83	0,68	0,28	0,48	0,87

Джерело: складено автором за розрахунками.

Найбільш значимим показником достатності рівня золотовалютних резервів є відношення міжнародних резервів до імпорту країни. Для даного показника граничним є рівень 3 місяці. Саме за цей, мінімально необхідний рівень, країна має адаптуватися та вирішити свої проблеми з імпортом (наприклад, укласти контракти з іншими країнами, мобілізувати інтенсивне внутрішнє виробництво тощо). Даний показник був розроблений у той період, коли в зовнішньому балансі фінансові операції відігравали проміжну роль, а торговельні – основну. Чим більш обмежений доступ держави до світових ринків капіталу, тим більш значимим є цей показник для визначення

рівня достатності резервів [4, с. 397]. Починаючи з 2011 року, даний показник мав тренд до зменшення і в жовтні 2013 року не досягнув мінімально необхідного рівня, однак у 2016 році повернувся до рівня 2011 року і становив більше 3 місяців.

3. Частка кредитів в іноземній валюті до загального обсягу наданих кредитів.

Таблиця 5

Частка кредитів в іноземній валюті до загального обсягу наданих кредитів, відсотків

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кредити, надані резидентам у іноземній валюті, млн. грн.	323,21	299,56	308,01	472,68	547,8	482,32
Кредити, надані резидентам, млн. грн	801,81	815,14	910,78	1020,67	981,63	984,37
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	40,32	36,69	33,85	46,27	55,7	48,98

Джерело: складено автором за даними НБУ.

$$y_{2011} = 0,4 + 0,2 \frac{45 - 40,32}{45 - 37} = 0,517;$$

$$y_{2012} = 0,6 + 0,2 \frac{37 - 36,69}{37 - 30} = 0,609;$$

$$y_{2013} = 0,6 + 0,2 \frac{37 - 33,85}{37 - 30} = 0,69$$

$$y_{2014} = 0,2 + 0,2 \frac{50 - 46,27}{50 - 45} = 0,349;$$

$$y_{2015} = 0,2 \frac{50}{55,7} = 0,18;$$

$$y_{2016} = 0,2 + 0,2 \frac{50 - 48,98}{50 - 45} = 0,87;$$

Нормоване значення частки кредитів в іноземній валюті до загального обсягу наданих кредитів за 2011-2016 рр.

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Нормоване значення індикатора	0,517	0,609	0,69	0,349	0,18	0,24

Джерело: складено автором за розрахунками.

З 2011 року набув чинності закон № 3795-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами і споживачами фінансових послуг», яким забороняється валютне кредитування. До 2013 року спостерігається зменшення загальної суми валютних кредитів. У 2014 році НБУ скасував заборону на валютні кредити, після чого спостерігається збільшення частки кредитування в іноземній валюті відносно всіх наданих кредитів до 55%, що є негативним явищем для економіки.

4. Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти.

Обсяг операцій із готівковою іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку України, млрд. грн.

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг валюти, купленої банками в населення	18,248	15,058	16,33	5,613	2,232	0,745
Обсяг валюти, проданої населенню	31,693	25,245	19,21	8,023	0,684	3,226
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти	13,444	10,188	2,88	2,41	-1,548	2,481

Джерело: складено автором за даними НБУ.

$$y_{2011} = 0,2 \frac{10}{13,444} = 0,517;$$

$$y_{2012} = 0,2 \frac{10}{10,19} = 0,196;$$

$$y_{2013} = 0,8 + 0,2 \frac{5-2,88}{5-0} = 0,885$$

$$y_{2014} = 0,8 + 0,2 \frac{5-2,41}{5-0} = 0,904;$$

$$y_{2015} = 0,8 + 0,2 \frac{-1,548+2}{2} = 0,845;$$

$$y_{2016} = 0,8 + 0,2 \frac{5-2,481}{5-0} = 0,901;$$

Таблиця 8

Нормоване значення сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти за 2011-2016 рр.

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Нормоване значення індикатора	0,149	0,196	0,885	0,904	0,845	0,901

Джерело: складено автором за розрахунками.

Обсяги операцій з купівлі-продажу іноземної валюти на ринку готівкових продажів суттєво зменшилися (див. таблицю 4). Береславська О. І. вважає, що «дві третини готівкових валютних коштів перемістилося на тіньовий ринок. Вивести операції з купівлі-продажу валюти з тіньового ринку, як свідчить досвід 1990-х років, буде дуже важко» [5, с. 30]. Причиною цього також є обідніння населення, обсяг валюти, купленої населенням у 2011 році в 10 раз більше у порівнянні з аналогічним показником 2016 року.

5. Рівень доларизації грошової маси.

Таблиця 9

Рівень доларизації грошової маси, %

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Депозити в іноземній валюті, млн. грн	211316	252074	248220	309638	324817	355756
Цінні папери, крім акцій в іноземній валюті, млн. грн	7343	10989	13985	4554	319	389
Грошова маса (М3), млн. грн	685515	773199	908994	956728	994062	1043095
Рівень доларизації грошової маси, %	31,9	34,02	28,85	32,84	32,71	34,14

Джерело: складено автором за даними НБУ

$$y_{2011} = 0,2 \frac{30}{31,9} = 0,188;$$

$$y_{2012} = 0,2 \frac{30}{34,02} = 0,176;$$

$$y_{2013} = 0,2 + 0,2 \frac{30-28,85}{30-27} = 0,277$$

$$y_{2014} = 0,2 \frac{30}{32,84} = 0,183;$$

$$y_{2015} = 0,2 \frac{30}{32,71} = 0,183;$$

$$y_{2016} = 0,2 \frac{30}{34,14} = 0,176;$$

Таблиця 10

Нормоване значення рівня доларизації грошової маси за 2011-2016 рр.

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Нормоване значення індикатора	0,188	0,176	0,277	0,183	0,183	0,176

Джерело: складено автором за розрахунками.

За даними Міжнародного валютного фонду рівень доларизації вважається критичним, якщо він досягнув 30 %. З таблиці 9 ми бачимо, що в Україні рівень доларизації з 2011 до 2016 року є критичним і має тенденцію до зростання.

Основними причинами доларизації економіки України можна вважати:

- значні обсяги надходжень у країну валютних переказів трудових мігрантів;
- високий рівень інфляції в країні та, як наслідок, високі інфляційні очікування суб'єктів економіки;
- нижчу доходність гривневих активів порівняно з доходністю активів деномінованих в іноземній валюті, падіння курсу національної грошової одиниці відносно грошових одиниць інших країн;
- зростаючу відкритість вітчизняної економіки, яка зумовлена

зростаючим розвитком міжнародної торгівлі [6, с. 94];

– втрата довіри до національної грошової одиниці у населення.

Розрахунок інтегрального індикатора валютної безпеки здійснюється за наступною формулою:

$$I_m = \sum_{i=1}^n d_i y_i \quad (3)$$

де I_m – агрегований показник валютної безпеки;

d_i – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску i -го показника в інтегральному індексі валютної безпеки;

y_i – нормалізована оцінка i -го індикатора.

Значення розрахованого інтегрального індикатора валютної безпеки (без врахування різниці між форвардним і валютним курсом) за шість років зобразимо у вигляді таблиці.

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Інтегральний показник валютної безпеки	0,62	0,63	0,75	0,47	0,46	0,58

Джерело: складено автором за розрахунками.

Як ми можемо спостерігати з рис. 2, валютна безпека протягом 2011-2013 років трималась на стабільному рівні в межах задовільного рівня, що забезпечувалося інструментами валютного та монетарного регулювання НБУ. Але в умовах політичної кризи та загостренні ситуації на сході України у 2014 році відбулась стрімка девальвація гривні і валютна безпека досягнула незадовільного рівня на межі з небезпечним. Це є вкрай негативним явищем для забезпечення фінансової безпеки країни. Фінансова безпека, у свою чергу, проявляє себе як рівень фінансової незалежності держави та здатність її системи протистояти зовнішнім шокам і загрозам. Рівень фінансової безпеки України є одним із провідних критеріїв збільшення інвестицій в економіку країни.

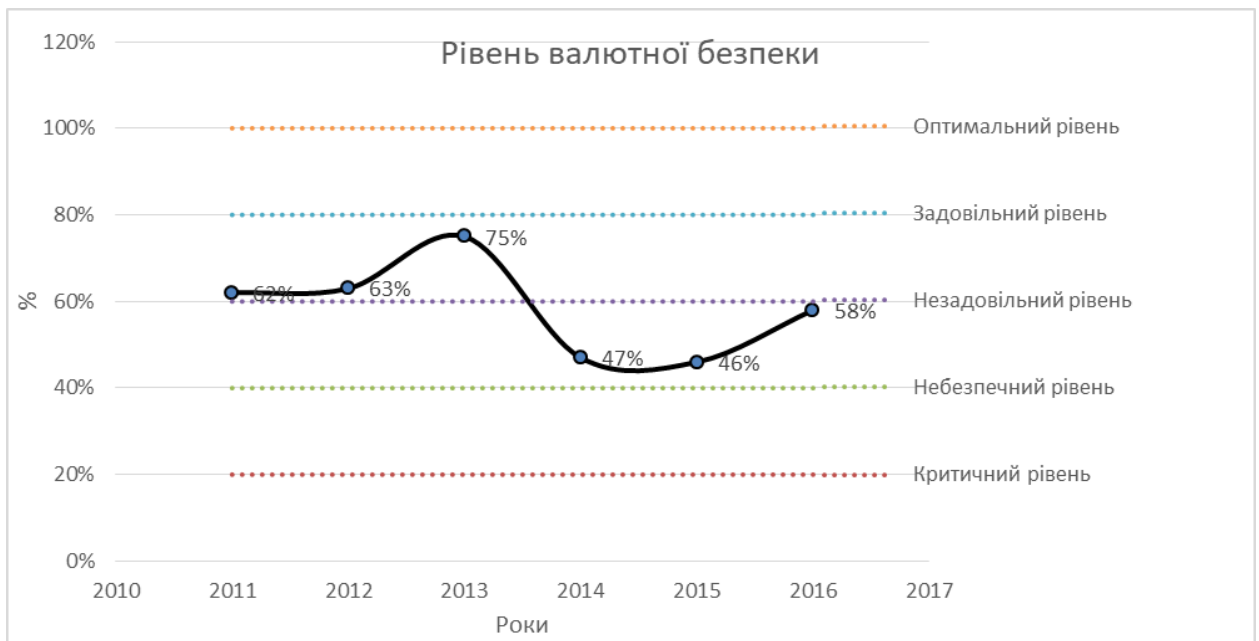

Рис. 2 Розподіл рівня валютної безпеки за зонами

Джерело: складено автором за розрахунками.

В умовах незадовільного рівня валютної безпеки постає питання щодо визначення необхідних державних заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня безпеки держави. Дані заходи повинні бути спрямовані на збільшення довіри до національної валюти [7]. З метою покращення ситуації на валютному ринку слід: розробити і законодавчо затвердити відповідну правову базу взаємовідносин України з міжнародними фінансовими організаціями, критерієм повинна стати відповідність вимог міжнародних фінансових організацій національним економічним інтересам і загальному економічному курсу країни; створити програму поступового зниження рівня доларизації національної економіки; намагатися досягти «точки рівноваги» між попитом і пропозицією як на іноземну валюту, так і національну.

Висновки. Результати аналізу свідчать про необхідність розробки та правового закріплення дієвої державної стратегії забезпечення валютної безпеки, яка повинна включати запропоновані заходи щодо покращення ситуації на валютному ринку та бути спрямованою на підвищенні довіри до національної валюти.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» (Наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 № 1277) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.
2. Барановський, О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): автореферат дис. на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О.І. Барановський; Ін-т екон. прогнозування НАН України. – Київ, 2000. – с. 36.
3. Леснік, Т. М. Вплив макроекономічних показників на курс національної валюти: регресійний аналіз [Текст]/ Т. М. Леснік // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»: зб. наук. пр. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2017. – Випуск 2. – С. 198-208.
4. Пономаренко, О. О. Достатність міжнародних резервів як фактор забезпечення фінансової стабільності [Текст] / О. О. Пономаренко// Збірник наукових праць «Проблеми і перспективи банківської системи України». – 2014. - № 38. – С. 391-399.
5. Береславська, О. І. Девальвація гривні та спричинені нею виклики для України [Текст] / О. І. Береславська// Вісник Національного банку України. – Випуск 2. – 2015.- С. 26-33.
6. Рябініна, Л. М. Доларизація економіки України та її наслідки / Л. М. Рябініна // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – № 4 (47). – С. 91–97.
7. Філіпенко, Т.В. Валютна безпека держави в умовах світової глобалізації / Т.В. Філіпенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=219>

Леснік Тетяна Миколаївна – аспірантка Університету ДФС України